

v několika směrech, pomáhá porozumět středověkému obecnému mínění, středověké citi a reputaci.

Kateřina Soukalová

Peter Auer: *Jazyková interakce.*

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, 312 str.

Aniž bychom museli bezvýhradně přijmout názor některých postmodernistů, že neexistuje nic mimo jazyk, je třeba připustit, že řada fenoménů, jejichž zkoumání se sociální vědy věnují, má více či méně charakter jazykové interakce. Na úrovni metody se to týká kvalitativních rozhovorů i kvantitativního dotazování; na úrovni sociální reality pak většiny forem „konstrukce“ a „vyjednávání“ skutečnosti, ať už v rámci každodenních rozhovorů nebo sociálně sdílených (a prosazovaných) diskurzů reprezentujících přítomnost i minulost. Kniha Petera Auera, která v německém originále nese podtitul „Úvod na základě dvaadvaceti klasiků“, poskytuje vhled do široce pojaté problematiky jazykové interakce jako bytostně mezioborové oblasti a mohla by v tomto ohledu přispět nejen k rozšíření obzorů českých sociologů, antropologů, historiků a jazykovědců, ale i k (přínosnému) rozostření tradičních hranic mezi vědními obory. Jejím cílem dozajista nemůže být představení jediné ucelené teorie jazykového jednání (nic takového totiž zatím neexistuje), jako spíše „pokrýt spektrum základního vědění o analýze jazykové interakce, kterým v současné době disponujeme“ (s. 9).

Úvodem jen několik slov o autorovi. Německý badatel Peter Auer (nar. 1954), který v současnosti působí na univerzitě ve Freiburgu, patří k nejvýznamnějším zástupcům soudobé evropské sociolingvistiky. Ačkoli vychází především z interpretativní a interakcionistické sociolingvistiky a etnometodologické konverzační analýzy, uvědomuje si přitom – slovy Petra Kaderky z biografického úvodu k rozhovoru s Auerem (2012) – „silné i slabé stránky interpretativního, respektive interakčního přístupu a v žádném případě neodvrhuje kvantitativní metody výzkumu“. Bylo by tedy mylné ztotožnit Auerovu

publikaci (jen) s kvalitativními metodami společenskovědního výzkumu nebo s nějakým dominantním teoretickým proudem – recenzovaná kniha jako celek se dá do obvyklých disciplinárních a paradigmatických příhrádek vměstnat jen stěží. Odpovídá to ostatně charakteristice autora, jenž se vyznačuje „zájmem o interdisciplinární souvislosti vědy“ (v doslovu na s. 239).

Interdisciplinární charakter textu je zřejmý již při letmém pohledu na obsah knihy: vedle lingvistů, filosofů jazyka, antropologů a literárních teoretiků se objevují i jména dobře známá sociologům (zejména Weber, Schütz, Garfinkel, Luckmann, Foucault a Bourdieu), třebaže ve světle spíše neobvyklém – což lze ale dle mého soudu považovat jedinečně za klad. Každá kapitola je věnována primárně jednomu autorovi a vybranému klíčovému pojmu z jeho díla, který významně přispěl k rozvoji analýzy jazykové interakce a jazykového jednání. Struktura knihy – dle úvodních slov autora – tak zachycuje „jisté vývojové linie“ (s. 10), v nichž se rozmanité vlivy setkávají, překrývají a střetávají, a kniha se nachází na pomezí chronologického a tematicky strukturovaného výkladu. Výběr ústředních pojmů a autorů nicméně, jak sám Auer v úvodu přiznává, odráží též autorovy osobní preference. „Zařadil jsem pár jmen a témat, o nichž si myslím, že do knihy patří, ale ne každý by je vybral,“ uvedl k tomu autor knihy Petru Kaderkovi ve výše citovaném interview.

Úvodní kapitola je věnována pojmu *komunikace* a klasickému Shannonovu matematickému modelu komunikace (jako přenosu informace mezi „vysílačem“ a „přijímačem“) – zejména proto, že většina následujících autorů tento model z různých pozic kritizovala a vymezovala se vůči němu. Ve druhé kapitole je představeno Bühlerovo pojetí jazyka, které již zahrnuje určité aspekty interakce „tváří in tvář“, ovšem pragmatický charakter jazyka jako jednání přesto nerozvíjí zcela dostatečně. Obsahem třetí kapitoly je koncepce Romana Jakobsona, jenž se pokusil propojit Shannonovo „komunikační“ a Bühlerovo „znakové“ pojetí jazyka; ve čtvrté kapitole je představen pojem *metakomunikace* soudobějšího autora Paula Watzlawicka. Pátá kapitola předkládá pojem *výpovědi* Ěmila Benvenista, který ve francouzském prostředí poloviny 20. století

jako jeden z prvních překonal omezení dobového strukturalismu „směrem k teorii jazykového jednání a k teorii kontextu“ (s. 62). V šesté až deváté kapitole se výklad obrací k filosofii jazyka: předmětem je tu nejprve Wittgensteinův zájem o *užití jazyka* v jednání, dále Austinovy *performativy*, Searlovy *mluvní akty* a Griceovy *konverzační maximy*. Dalších osm kapitol (10–17) představuje po mém soudu samotné jádro knihy, k němuž předchozí části textu více či méně explicitně směřují. Stručně je zde představena teorie *jednání* u Maxe Webera (s důrazem na jazykové aspekty) a její rozpracování ve fenomenologii *každodennosti* u Alfreda Schütze. Následuje kapitola o pojmech *indexikálnost* a *reflexivnost*, jež rozvíjí Harold Garfinkel v návaznosti na Schützovu fenomenologickou sociologii v rámci své etnometodologie. Garfinkelův mladší kolega Harvey Sacks je zakladatelem konverzační analýzy, která vznikla jako radikální rozvinutí etnometodologického přístupu ve výzkumu každodenních, přirozeně se vyskytujících rozhovorů a sledování „určitých sekvenčních vzorců rozhovoru, které jsou více či méně závazné“ (s. 133). Garfinkelovým a Sacksovým kolegou byl i Erving Goffman (konverzační analýza a etnometodologie vznikaly též jako kritika Goffmanovy sociologie), jehož pojetí interakčního rituálu, shromáždění/setkání a obecně *řádu interakce* je věnována 14. kapitola knihy. O *kontextualizačních* postupech v rámci jazykového jednání pojednávají další tři kapitoly, které přibližují nejen dílo Johna J. Gumperze, ale také pojem *komunikačních žánrů* Thomase Luckmanna a *performance* Della Hymese. Od osmnácté kapitoly se opět proměňuje perspektiva (směrem k makrodimenzi), která se dále zaměřuje především na společensky sdílené a kulturní souvislosti jazykové interakce. Pojednává o pojmu *kultury* u Clifforda Geertze (kulturní kontext „všechny ostatní kontextové faktory ... zahrnuje a prostupuje“, s. 187), pojetí *ideologie* u Valentina N. Vološinova (které je blízké Geertzovu pojmu kultury a zdůrazňuje „sémiotický materialismus ... znakové praxe“, s. 206), *intertextualitě* v pojetí Michaila M. Bachtina (se široce vymezeným pojmem dialogu jako odkazů k předchozím promluvám), *diskurzu* Michela Foucaulta (který je ovšem „dialogický“ v podobném smyslu jako Bachtinova intertextualita, nikoli ve smyslu

mikrosociální interakce) a konečně *jazykových trzích* Pierre Bourdieu (s důrazem na mocensky utvářený význam jazykového jednání).

Kromě širokého oborového záběru je kniha pozoruhodná i tím, že rozhodně není „pouze“ prostým převodem německého originálu do českého jazyka. Jak se uvádí na titulní straně, kolektiv překladatelů spíše publikaci „adaptoval do českého kontextu“. Jednalo se nejen o doplnění českojazyčné odborné literatury, která se vztahuje k výše uvedeným tematickým okruhům, ale také aktualizaci bibliografických odkazů na relevantní zahraniční literaturu vydanou po roce 2000 a „prohlubování biografických medailonů“. Ambicí překladatelů bylo, „aby při zachování všech nesporných kvalit původního textu byl překlad lepší než originál“, na což podle slov Jiřího Nekvapila, vedoucího překladatelského týmu, přistoupil i sám autor. Ale nedosti na tom: jak je podrobně popsáno v doslovu z pera Petra Kaderky a Jiřího Nekvapila, interakce mezi originálem a překladem byla ještě komplexnější. Pečlivý a důsledný přístup překladatelů, kteří mimo jiné konzultovali jednotlivé kapitoly s předními českými odborníky na danou problematiku, vedl k tomu, že sám Auer na základě jejich připomínek některé pasáže knihy upravil (biografickou pasáž o Vološinovovi) nebo dokonce zcela přepracoval (závěr kapitoly o Bühlerovi). Ačkoli tedy český překlad začal vznikat na základě knihy z roku 1999, ještě před jeho dokončením vyšlo v němčině druhé vydání (2013), v němž Peter Auer využil i značnou část připomínek a doplňků vyplývajících z komunikace s Nekvapilovým týmem. Český překlad byl finalizován i s přihlédnutím k této nejnověji publikované verzi Auerova textu.

S ohledem na právě uvedené je obtížné knize něco podstatného vytknout: lze naopak vyzvednout, že český překlad vyniká díky péči, jež mu očividně byla věnována; odráží se například v podrobném jmenném a věcném rejstříku nebo diskusi terminologických problémů, s nimiž se překladatelé během své práce museli vypořádat (s. 235–236 a dále 242–244). Na překlady díla některých významných autorů, o nichž kniha pojednává, dosud česká vědecká obec čeká (zejména Bühler, Garfinkel, Sacks a Gumperz; dluh vůči Schützovi byl nedávno alespoň částečně vyrovnán v souboru primárních a sekundárních

textů vydaném Sociologickým nakladatelstvím). Překladatelé se v těchto případech museli vyrovnat s neexistencí českých ekvivalentů, popřípadě s „terminologickou rozkolísaností“ a jejich práci lze v tomto smyslu považovat také za počín standardizační (s. 242). Zachovány pochopitelně zároveň zůstaly pozitivní rysy původní publikace: jednotlivé věcně pojaté přehledové kapitoly o rozsahu mezi sedmi (Foucault) a čtrnácti (Goffman) stranami mohou – i díky stručným biografickým medailonům – posloužit jako odrazový můstek k dílu daných badatelů, ačkoliv je tu z jejich díla vždy představen jen úzký relevantní výsek. Skutečnost, že Auer vystudoval mimo jiné obecnou pedagogiku, je snad příčinou didakticky ohleduplného autorského stylu, který i k výkladu ryze teoretických konceptů hojně využívá jasné konkrétní příklady a úryvky z transkriptů reálných rozhovorů (někdy i proto, aby ukázal určitou nedostatečnost diskutovaných přístupů pro empirickou analýzu skutečného jazykového jednání).

Přesto bychom snad mohli Auerovi vytknout, že do knihy nezahrnul například starší tradici symbolického interakcionismu, dílo Jürgena Habermase, Niklase Luhmanna a dalších, což ovšem v úvodu knihy autor připouští a vysvětluje. Kritičtější optikou lze též zmínit, že posledních pět kapitol knihy, od Clifforda Geertze po Pierra Bourdieu, stojí trochu stranou – nejen ve struktuře knihy jako takové, ale i jejich souvislost se (socio)lingvisticky a mikrosociologicky orientovanými kapitolami je méně zřetelná a sám Auer se zdá být při kritice těchto autorů obezřetnější. Kniha z roku 1999 také nemůže zcela reflektovat nejnovější vývoj v analýze jazykového jednání (například multimodální analýzu sociální interakce, která zohledňuje kromě verbální komunikace i tělesné postoje, gesta a pohledy, viz v doslovu s. 244–246) Ve svém celku je ovšem *Jazyková interakce* bezesporu knihou, která si zaslouží hlubší pozornost: nejen jako přehledný a fundovaný úvod do dynamického interdisciplinárního odvětví, ale i jako studijní materiál pro adepty společenských a humanitních věd, které s problematikou jazyka a sociální interakce mají něco do činění. Nezbyvá než se připojit k přání překladatelů, aby kniha v českém kontextu přispěla k rozvoji výzkumů jazykové interakce

a v neposlední řadě i k „zájmu o autory, kteří nebývají v rámci zavedených disciplín vůbec nebo téměř vůbec zmiňováni“ (s. 246).

Jakub Mlynář

Lukáš Valeš: *Dějiny politického myšlení od starověku po Machiavelliho.*

Zavlekov: AgAkcent, 2013, 267 str.

Kniha *Dějiny politického myšlení od starověku po Machiavelliho* vychází v době, kdy je již na českém trhu k dispozici poměrně velké množství publikací zabývajících se tímto tématem. Jmenujme zde alespoň ty nejvýznamnější z nich (jakkoli je tento výčet založen na subjektivním hodnocení recenzenta) – *Politické ideologie a teorie* Vladimíra Proroka a Milana Luptáka [2011], *Dějiny myšlení o státě* Karolíny Adamové a Ladislava Křížkovského [2000], *Dějiny evropského politického a právního myšlení* Alexandry Krskové [2003], *Dějiny politických filozofií* Theodora Syllaby [2005] a konečně první dva díly dosud nejambicióznějšího česky psaného projektu v tomto oboru – *Dějiny politického myšlení* pod editorskou taktovkou Viléma Herolda, Ivana Müllera a Aleše Havlíčka [2011]. Nezmínit pak nelze ani klasiku studia politologie poloviny 90. let., a to *Blackwellovu encyklopedii politického myšlení* [1995; 2000]. Českému čtenáři mohou také posloužit texty slovenské proveniencie, z nichž jmenujme alespoň *Kapitoly z dejín politického myslenia* Jozefa Lysého [2000].

Nabídka přehledové literatury je tedy poměrně široká, avšak v jednom ohledu limitovaná. Většina zmíněných textů totiž nepokrývá celé období od starověku po současnost, přičemž zejména druhá polovina 19. a celé 20. století v těchto přehledech obvykle absentuje. V tomto směru není kniha Lukáše Valeše výjimkou – jak sám název napovídá, končí renesančním politickým myšlením. Autor si je tohoto limitu plně vědom a v úvodu jasně deklaruje záměr vydat pokračování, navíc s ambicí dovést přehled až do současnosti (s. 17).

Recenzovaná publikace je členěna do pěti částí. První z nich se zabývá mimoevropským politickým myšlením ve starověku. Začíná